

tazara Bogišića izabrala ga je u kolovozu 1867. godine za svog počasnog člana — dakle još prije njegovog dolaska u Novi Sad.

Ovaj dubrovački velikan uma i pera, doktor pravnih i državnih znanosti, bio je obljubljen u Petrovaradinu i Novom Sadu. Njegov rad bio je javno priznavan i duboko cijenjen u Vojvodini. Svi su duboko žalili njegov odlazak s mjesta školskog inspektora u Petrovaradinu.

B, Bogišić je bio veliki pobornik južnoslavenskog ujedinjenja, makar i u granicama Austro-Ugarske. Zanimljivo je, da je od svih Dalmatinaca, Bokelja, Dubrovčana — koji su uzeli udjela u pokretu Ujedinjenje omladine srpske — bez sumnje najznačajniji Bogišić. U ranoj mladosti na njegovo intelektualno formiranje najviše je utjecao krug dubrovačkih »iliraca«, koji se okupljao oko braće Nika i Meda Pucića, eminentnih predstavnika visokih kulturnih tradicija staroga Dubrovnika.

Za vrijeme Bogišićeva službovanja u Beču (1863—1868) na tamošnjim fakultetima školovali su se mnogi studenti iz raznih slavenskih zemalja. I Bogišić se bio upisao u Beču na Pravni fakultet 30. I 1860. Svi ti slavenski studenti osnivali su prema nacionalnom principu svoje družine. Tako npr. Srbi imaju svoju družinu »Zora«, a Hrvati »Velebit«. Bogišić je uz studije radio i kao pomoćni bibliotekar bečke Dvorske biblioteke. Novija arhivska istraživanja ukazuju nam kako je došlo do fuzije »Zore« i »Velebita«, prvenstveno zalaganjem Baltazara Bogišića, prvog predsjednika »Velebita«.

Radeći kao bibliotekar Dvorske biblioteke u Beču, Bogišić je imao prilike da dođe u neposrednu vezu s mnogim znanstvenim radnicima svih slavenskih naroda koji su radili u Beču ili dolazili u Beč radi znanstvenih istraživanja. Među ovima bilo je i dosta Vojvođana, pa je tako s mnogima Bogišić surađivao još prije svog dolaska u Novi Sad. Tu se, u Beču, sprijateljio sa Jovanom Hadžićem-Svetićem (jednim od osnivača i dugogodišnjim predsjednikom Matice srpske), kao i sa Jovanom Subotićem i Đurom Daničićem, koji su radi svojih izučavanja dolazili u Dvorsku biblioteku. Upoznao se i s brojnim mladim vojvođanskim intelektualcima koji su se obraćali Bogišiću za savjete u vezi svojih doktorskih disertacija. Od tog vremena datiraju mnoga Bogišićeva prijateljstva koja su potrajala do kraja njegova života.

Veoma značajno je bilo prijateljstvo Bogišića i Daničića, kojeg je Bogišić upoznao u Beču kod Vuka Karadžića. Bogišić je ostao u vezi s Đ. Daničićem, u suradnji i prepisci sve do Daničićeve smrti. Prešavši u Zagreb kao tajnik Jugoslavenske akademije, Daničić se među prvima javlja Bogišiću pismom od 22. III 1866. U pismu kaže i to, da bi želio da je i Bogišić u Zagrebu. Bogišić i Daničić su se mnogo zanimali za problem formiranja

novih znanstvenih kadrova. Brojna Daničićeva pisma jasno nam svjedoče koliko je on visoko cijenio B. Bogišića, koliko je davao na njegove ocjene i sudove i koliko je polagao na njegovu suradnju u Akademijinim edicijama. Bogišić je isto tako s dubokim uvažavanjem pristupio Daničiću, gledajući u njemu jednog od najvećih znanstvenih stvaralaca ne samo Vojvodine, nego i čitavog slavenskog juga.

Iz svega toga je vidljivo, da se naš Bogišić dobro upoznao s prilikama i problemima naših podunavskih krajeva: Srijema, Bačke i Banata. Njegov dvogodišnji boravak u Petrovaradinu u Novom Sadu, o čemu smo naprijed govorili, mogao je zato biti plodonosan u znanstvenom mu radu. On je tu samo obogatio svoja ranija saznanja.

BOGIŠIĆEVA SURADNJA S VOJVODANSKIM ZNANSTVENIM I KULTURNIM RADNICIMA

Godine 1867. B. Bogišić se iz Beča obratio Antoniju Hadžiću, tadašnjem sekretaru Matice srpske, uredniku »Letopisa« i ostalih Matičinih edicija s molbom da mu sastavi bibliografiju svih knjiga i periodike, koja je u Novom Sadu izlazila u posljednje tri-četiri decenije. A. Hadžić mu je ubrzo povoljno odgovorio. Bogišić se dopisivao i sa Jovanom Jovanovićem-Zmajem, kao i sa Teodorom Nedeljkovićem iz Pešte.

Podaci dobiveni iz Novog Sada, Budimpešte, Beograda, Zagreba, Cetinja i drugih centara koristili su Bogišiću pri sastavljanju »Naputa za opisivanje pravnih običaja koji žive u narodu, pripremajući se tako za svoje veliko znanstveno djelo »Pravni običaji u Slavena«.

Putujući još od rane mladosti po Evropi i zadržavajući se u velikim znanstvenim i kulturnim centrima Italije, Austrije, Njemačke i Francuske, Bogišić se posebno zanimao za muzeje, proučavao njihovu organizacionu strukturu, stalne izložbene postavke, kao i za tematske izložbe. Tako je došao na ideju da bi trebalo osnovati jedan poseban muzej, koji bi prikazao kulturni razvitak svih slavenskih naroda i vremenom postao znanstveni centar za izučavanje prošlosti svega slavenstva. O toj svojoj ideji objavio je i članak u »Letopisu Matice srpske« u Novom Sadu. U stvari taj napis predstavlja cijelu jednu raspravu.

U vrijeme zaoštrenih međunacionalnih odnosa u Habsburškoj monarhiji, u doba njena pretvaranja u Austro-ugarsku (dualizam), Baltazar Bogišić preko »Letopisa« (organa najstarije Matice među slavenskim narodima) propagira smjelu misao o potrebi formiranja jednog znanstvenog centra za sve slavenske narode, te ističe neophodnost povezivanja i objedinjavanja slavenskih snaga. Ostajući na tlu znanosti, Bogišić ukazuje na

osnovno nepoznavanje povijesti, zemljopisa i etnografije južnoslavenskih naroda u tadašnjoj Zapadnoj Evropi. On iznosi niz primjera solidarnosti i uzajamnosti slavenskih plemena i naroda od srednjeg vijeka pa nadalje. Živeći i radeći jedno vrijeme u Beču, jednom od tadašnjih centara slavistike u Evropi, u sredini u kojoj su još uvijek bile žive tradicije iz doba Vuka i Kopitara, — budno prateći nove knjige i časopise na raznim slavenskim jezicima koje je poznao kao malo koji znanstveni radnik svog vremena, Bogišić je bio dobro upućen u »mnoštvo panslavističkih teorija«. Bio je slavenski realista svog doba.

Bogišić je budno pratio polemike između pristalica i protivnika slavenofila, ali je na njih reagirao samo jednom aluzijom:

»Osim toga vidimo i cijelijeh plemena, koja se i proti svome nagnuću zatežu pristupiti k ikakvoj pobližoj zajednici, jer se boje da neko bratsko pleme ne nadjača, pa da se tako bratstvo, koje se osniva na jednakosti, ne izvrne u podložnost, te da jedan brat ne postane gospodarom a ostali slugama...«

Suvremenici su svakako razumjeli da se njegova aluzija odnosi prvenstveno na carsku Rusiju i njenu hegemonističku politiku prema porobljenoj Poljskoj, a u daljoj liniji i na njene imperijalističke aspiracije za domanacijom nad Južnim Slavenima. Značaj je Bogišića i u tome, a on ne idealizira prošlost slavenskih naroda, nego utvrđuje povijesnu činjenicu da slavenski narodi u prošlosti nisu sklapali bliže zajednice, nego da je »naprotiv tijekom vijekova vazda bilo i u jednom i u drugomu obziru neprestano borbe među njima«.

Ruski slavenofili posebno insistiraju na religiji — i to baš pravoslavnoj — kao tobož kohezioj snazi za povezivanje i ujedinjavanje slavenskih naroda i plemena, ali Bogišić religioznu komponentu smatra ne samo beskorisnom nego i divergentnom i destruktivnom snagom u složenom procesu postepenog približavanja i usklađivanja zajedničkih interesa i međusobne suradnje slavenskih naroda. Bogišić — dubrovački rimokatolik — nije neprijatelj pravoslavlja, ali ne dozvoljava da se teolozi miješaju u ono što ne spada u njihov djelokrug, a prije svega u politiku i školstvo. On je oštar protivnik svakog klerikalizma, katoličkog i pravoslavnog. On je uvijek pledirao za svjetovnost nastave.

Bogišić je zamišljao da sjedište jedne velike znanstvene slavenske ustanove treba da bude ili u Novom Sadu ili Zagrebu. No, političke prilike nisu dozvolile da se njegov prijedlog ostvari.

Nekoliko riječi o Bogišićevom djelovanju u svojstvu školskog inspektora. Krajem veljače 1868. Bogišić je stigao u Temišvar, negdanji glavni grad Srpske Vojvodine u doba Bahovog apsolutizma. Javio se na dužnost zapovjedniku Banatske vojne granice, generalu

Schmerlingu, čiji je brat bio predsjednik austrijske vlade za vrijeme provizorijuma (1860—1865).

U Temišvaru naš Bogišić stupa u vezu s temišvarskim Srbima, naročito intelektualcima i omladincima, koji su tamo razvili živu kulturnu djelatnost. Sa svoje dužnosti Bogišić putuje u razna mjesta i gradove u sklopu Vojne granice. Tako stiže sve nova i nova poznanstva i upoznaje se na terenu s prilikama i odnosima, nacionalnim, političkim, kulturnim. U svojoj »Autobiografiji« je zapisao i ovo: »Kad bi po potrebi službe otišao u Zemun ili Pančevo, da predsjedam ispitima srednjih škola, trknuo bi uvijek i do Beograda u pohode svojim prijateljima, onamošnjim književnicima...«.

Došavši na položaj školskog inspektora (savjetnika) u Temišvar, Bogišić je bio naučio da obavi reorganizaciju učiteljskih škola na teritoriji Vojne granice, a po ugledu na Preparandiju u Zadru (ta škola se nalazila tada u zadarskom predgrađu Arbanasi), pa je zatražio od Miha Klaića, tadanjeg školskog nadzornika nad svim školama u Dalmaciji, da mu pošalje na uvid »Ustroj Zavoda za narodne učitelje u Arbanasima«. Klaić mu je poslao zatraženo, te u popratnom opširnom pismu informira Bogišića o postignutim rezultatima, o metodi rada i stečenim iskustvima. Bogišić je usvojio Klaićeve savjete i koristio se njegovim iskustvom prilikom reorga-

Marko Murat : BALTAZAR BOGIŠIĆ

nizacije preparandija u Vojnoj granici. Tom prilikom on je uveo i internatski princip u onim školama u kojima još nije bio uveden.

Obišavši sve škole u Banatu i Srijemu, Bogišić je ministarstvu podnio iscrpan i dokumentiran izvještaj o školstvu, opisao stanje i dao svoje sugestije i prijedloge — veoma karakteristične za bolje poznavanje tadašnjih prosvjetno-kulturnih prilika u jednom dijelu Vojvodine. Njegove pedagoške koncepcije bijahu za ono doba suvremene. Iz Bogišićeva izvještaja jasno se razabire, da je on bio odlučan protivnik tadanje mehaničke nastave — protivnik zastarjele metode učenja napamet, umjesto navikavanja da se samostalno misli. Bogišić je dao i prijedlog za zapošljavanje učiteljica u seoskim školama, a forsirao je i intenzivniju nastavu fizičkog odgoja. Bogišić insistira i na tome, da se u Banatu i Srijemu uvede u seoskim školama nastava iz voćarstva, svilarstva i pčelarstva.

Bogišićev izvještaj bio je s velikom pažnjom proučen u ministarstvu u Beču. Vlada ga je imenovala za člana Komisije za reformu školstva na području Vojne granice. On sudjeluje u radu Komisije. No, u to doba pada i odluka austrijske vlade da se Zapovjedništvo Vojne granice (General-Commando) premjesti u Petrovaradin. I tako je Bogišić — kako smo u prednjim pasusima naveli — stigao u Petrovaradin, te otuda u Novi Sad.

U Novom Sadu Bogišić osobito drugovaše sa srpskim književnicima. Pored Antonija Hadžića srcu mu je bio blizak književnik Ilija Okrugić-Srijemac (katolik). Sva ta trojica bijahu osvjedočeni pobornici narodnog jedinstva i jugoslavenske zajednice.

Bogišić se nije bavio samo pitanjima unapređenja vojvođanskog školstva, on dosta vremena posvećuje i znanstvenim istraživanjima. Tu je on našao čitav niz vrijednih suradnika, sakupljača i opisivača narodnih obi-

čaja u samom narodu. Kao što je jedno stljeće ranije Dositej Obradović za vrijeme svog boravka u Dalmaciji na svoj način zaorao prvu brazdu, tako je sada, u izmijenjenim prilikama i u sasvim drugim uvjetima, Bogišić izvanredno mnogo pridonio boljem poznavanju i dubljem razumijevanju narodnog života i običajnog prava u Vojvodini, i to na jednom polju na kome je on prvi izorao duboku brazdu i dao primjer kako te složene poslove treba raditi na znanstvenim temeljima.

Docnije je Bogišić iz Petrovaradina otišao za sveučilišnog profesora u Odesu, ali nezadovoljan općim stanjem u carskoj Rusiji, on g. 1872. odlučuje da se odazove pozivu crnogorskog knjaza Nikole i dolazi na Cetinje, pa tamo udari temelje pravnom uređenju i zakonodavstvu Crne Gore. Odlasku na Cetinje pridonijelo je i to što je bliže rodnom Cavtatu i voljenom Dubrovniku.

I na kraju jedan kratki rezime. Svuda gdje je naš Bogišić boravio, živio i djelovao nailazio je na duboke simpatije i poštovanje znanstvenih i kulturnih radnika Srba, Hrvata, Slovenaca, kao i drugih eminentnih predstavnika slavenskih naroda. Svuda je istraživao, pisao, davao svoj doprinos, obogatio znanstvenu literaturu i povijest.

O njemu kao znanstveniku i piscu nalazimo obilje informacija i podataka u zbornicima, knjigama i časopisima ne samo slavenskih zemalja, nego i drugih evropskih zemalja. Preko Bogišića su se mnogi veliki umovi tadanje Evrope upoznali s prošlošću Dubrovnika i Dubrovačke Republike i doprinosima koje je Dubrovnik dao svjetskoj riznici kulture, umjetnosti i znanosti.

Svrha je ovog napisa da širi krug ljudi upozna s nekim detaljima iz života i rada B. Bogišića u krajevima Vojvodine.

DRUŠTVO PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

OKUPLJA SVE LJUBITELJE DUBROVAČKE
BAŠTINE DA AKTIVNO SUDJELUJU U OČU-
VANJU KULTURNO-POVIJESNOG NASLJEĐA,
POSEBNO URBANISTIČKO - FORTIFIKACIJ-
SKOG SKLOPA DUBROVAČKE REPUBLIKE,
NAJZNAČAJNIJEG OSTVARENJA DUBROVA-
ČKOG GRADITELJSTVA KOJE JE UŠLO U
POPIS SVJETSKIH VREDNOTA.

Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije

u Dubrovniku

POZIVA POMORCE I OSTALE SURAD-
NIKE DA UPUČUJU SVOJE PRILOGE
ČASOPISU »NAŠE MORE« I TIME ŠIRE
POMORSKU MISAO I UNAPREĐUJU
NAŠE POMORSTVO